

МУСИҚИЙ ТАЪЛИМ ВА ТАРБИЯДА ЗАМОНАВИЙЛИК

Маҳамматов Абдуманнон, Жумаев Аҳмаджон -
ЖДПИ катта ўқитувчилар.

Аннотация: Ушбу мақолада мусиқий таълимнинг таълим – тарбия жараёнида замонавийлик жиҳатларини тадбиқ этишнинг ўзига хос жиҳатлари баён этилган.

Аннотация: В этой статье рассматриваются конкретные способы выполнения физических упражнений на основе звуков музыки в процессе обучения студентов.

Калит сўзлар: таълим, тарбия, қонун, давлат таълим стандарти, замонавийлик, мусиқа, давлат аттестацияси.

Основные выражения: Обрoзaвание, воспитание, право, госстандарт, современность, музыка, государственнй аттестация.

Ўзбекистон Республикасининг “Таълим тўғрисида”ги “Қонун ва Кадрлар тайёрлаш миллий дастури тўғрисида”ги Қонунлари барча фанлар катори мусиқий фанлар ўқитилишига ҳам Давлат таълим стандарти талаблари қуйди, шу асосда ўқув режалар ишлаб чиқиш ва ўқув ишларини ташкил этишни тақазо этди. Ҳозирги даврда таълим тизимининг барча бўғинлари, яъни мактабгача таълим мусасаларидан то Олий ўқув даргоҳларида ўқитиладиган мусиқий фанларгача ушбу талаб асосида ўқитилмоқда.

Бу ишлар ўз самарасини кўрсатиб, бошқа фанлар катори мусиқий фанларни ўқитиш ишлари ҳам бир мунча яхшиланди. Стандарт талаблари ва шу асосда эълон қилишган намунавий дастур 2001 йилдан бошлаб амалга оширила бошласа-да, унинг хаётга тадбиқ этилиши жуда қийин кечди. Чунки, ўша йилларда ўқув даргоҳлари мутахассис кадрлар, ўқув қуроллари, чолғу созлари, адабиётлар ва бошқа кўпгина масалаларда жуда ҳам ночор эдилар.

Ишларни жонлантириш учун ўқитувчилар малакасини ошириш ва қайта тайёрлаш ҳамда педагогика олийгоҳлари профессор-ўқитувчилари жонбозлик кўрсатдилар. Улар туманларда маҳсус ўқув семинар-йиғилишлари ўтказиб, таълим стандарти моҳияти, янги намунавий уқув дастури мазмуни билан мусиқа фани ўқитувчиларини яқиндан таништирдилар. Ўзлари намуна сифатида очик дарслар ўтиб, замонавий дарс ўтишнинг олдинги эски услубларидан қандай фарқ қилиши тўғрисида тўлақонли тушунча бердилар.

Ўтказилган бундай семинар-кенгашлар ва очик дарсларнинг ташкил қилиниши ўз самарасини бера бошлади. Эндиликда мусиқа фани ўқитувчилари дарс жараёнида мусиқий фаолиятнинг беш тури, яъни кушиқ қуйлаш мусиқа тинглаш, ретмик ҳаракатлар бажариш ва мусиқа саводини 45

минутлик дарс жараёнида қандай қўллаш йўл - йўриқларини ўрганиб олдилар. Бизга маълумки, мусиқа фани мактабгача таълим муассасаларидан то олий таълим даргоҳигача бўлган таълим тизимида ўқитилади. Мактабгача таълим муассасаларида бу таълим мусиқа машғулотида берилади. Умумтаълим замонавий мусиқий таълим ва тарбия мавзусига ўтади, мактабларида эса «мусиқа маданияти» дарсларида ва фан тўғараклари фаолияти жараёнида берилади. Ўрта махсус касб-хунар ўқув даргоҳларида эса, алоҳида мусиқий йўналиш бўлиб, бу йўналиш Халқ таълими ва Олий ва Ў.М.Т. Вазирлигида махсус мутахассислик коди билан рақамланган. Худди шунингдек О ва Ў.М.Т. В ҳамда Х.Т. В томонидан олий таълимда ҳам ушбу йўналиш махсус шифр билан белгиланган бўлиб, у 5111000-мусиқий таълим, дея юритилди. Бундай код рақамлари, махсус шифрлар барча таълим сохалари учун белгиланган бўлиб у фанларга эмас касб-хунарга ёки мутахассислик турига кўра белгиланган. Демак, ҳар бир касб-хунар соҳаси, ёки мутахассислик тури ўз йўналишига мувофиқ келадиган фанлар доирасида билим олмоғи лозим. Олий ва Ўрта Махсус таълим вазирлиги таъсис этган ўқув режада ҳар бир мутахассислик бўйича ўқитиладиган фанлар ва улар учун ажратилган дарс соатлари миқдори ўқув йили бўйича ҳафталарга бўлинган ҳолда аниқ ва тушунарли тарзда кўрсатилган. Ўқув режанинг бош қисмида ўқув йилидаги ҳафталар, ўқув жараёни, педагогик амалиёт ва Давлат Аттестацияси муддатлари кўрсатилган бўлса, режанинг охиридаги илова қисмида мутахассисликнинг ўзига хос ўқув жараёни, унинг олиб борилиш шакли ва бошқа муҳим маълумотлар кўрсатилган.

Бундан ташқари Республика таянч ўқув даргоҳларида касб-хунар ва мутахассисликлар бўйича ўқитиладиган барча фанлар учун махсус намунавий ўқув дастурлари Ушбу фанларга қўйилган Давлат таълим стандартлари талабалари асосида тайёрланиб, Олий ва Ў.М.Т.Вазирлиги томонидан тасдиқланган ҳолда жойлардаги ўқув даргоҳларига тарқатилган. Ўқув режада белгиланган фанларга берилган дарс соатларининг бажарилиши ва Ушбу дарс соатларининг ўқув дастури асосида ўқитилиши Олий ва Ўрта махсус таълим ҳамда халқ таълими вазирликлари томонидан назорат қилинади.

Мактабгача тарбия муассасаларида ўқитиладиган мусиқа машғулотлари ҳамда умумтаълим мактабларида ўқитиладиган мусиқа маданияти фанлари ўқитилишида мусиқий фанлар умумлаштирилади, яъни ушбу машғулот ва дарс жараёнларида кўпгина мусиқий фанлар, жумладан мусиқа назарияси, сольфжжо, жамоа қушиқчилиги, ҳор ижрочилиги, мусиқа тарихи, ритмика, чолғу ижрочилиги, дирежёрлик, вокал ижрочилиги, мусиқа шакли, гармония, мусиқа адабиёти каби кўплаб фанлар тадқиқот йўналишлари бир вақтда ёки

бирин кетин ўқув жараёнига тадбиқ этилади. Демак, ушбу ўқув муассасаларида дарс берувчи ўқитувчи мусиқий таълим йўналишида ўқитиладиган, юқорида биз номларини санаб ўтган фанларни пухта ўзлаштирган бўлиши керак. Акс ҳолда дарс ва машғулотларнинг самарадорлиги кафолатли эмас. Эндиликда улар дарс ўтишнинг эски, алмисокдан қолган услубларидан воз кечиб, ўз дарсларини Давлат таълим стандарти ва намунавий ўқув дастури талаблари асосида ташкил кила бошладилар. Лекин, шунини айтиш керакки, ҳамма жойда, ҳамма ҳудудларда бу иш хали муваффақиятли амалга оширилаяпти, деб айтиш қийин. Бу ишда хали анчагина ҳал қилиниши лозим бўлган муаммолар мавжуд. Муаммоларнинг асосийлари қуйидагилар:

1. Кўп йиллар давомида ўқув юртларининг (боғчадан олийгоҳгача), чолғу, созлари билан таъминланмаганлиги, ўқув юртларида мавжуд чолғу созлар йиллар ўтиши давомида фойдаланишга яроқсиз ҳолга келганлиги, уларни таъмирлаш учун махсус устахоналарнинг етишмаслиги, чолғу созларини сақлаш қоидаларига риоя қилинмаслиги ва ҳокзо.
2. Мутахассис кадрлар етарли эмаслиги, мавжуд ўқитувчи кадрлардан кўпчилигининг маълумоти етишмаслиги, ёки мутахассислиги тўғри келмаслиги (кўпчилик мактаблар мутахассис етишмаслигига сабабли мусиқий фанларни ўқитишни бошқа фан ўқитувчилари зиммасига юклайдилар).
3. Мактабларга мусиқий фанларни ўқитиш учун ажратилган дарс соатлари камлиги ва шу сабабли турли муаммолар пайдо бўлаётганлиги (1) Дарс соатлари кам бўлганлиги сабабли мутахассис ўқитувчилар икки ва ундан ортиқ жойларда ишлашга мажбур бўлмоқда. (2) Мактабда дарс соати кам бўлган ўқитувчиларга паст назар билан қараш, ижтимоий тенгсизлик, яъни биринчи даражали, ёки иккинчи даражали фанлар, дея табақалаштириш пайдо бўлганлиги.

Ҳақиқатдан мусиқий таълим соҳасида, айниқса умумтаълим мактаблари ва мактабгача таълим муассасаларида бундай муаммолар мавжуд, лекин вақт ўтиши билан бундай муаммолар ўз ечимини топмоқда. Масалан, мусиқий адабиётларга булган эҳтиёж йил сайин қондириб борилмоқда. Мутахассислар билан таъминланиш даражаси ҳам ўз ечимини топмоқда. Ўтказилаётган аттестация ва аккредитациялар муассасаларда кадрларни жой-жойига қўйиб боришда катта рол ўйнамоқда.

XX-асрда дунё бўйлаб халқ хўжалиги ва ишлаб чиқариш ниҳоят даражада техникалашиб кетди. Шу сабабли дунё халқлари томонидан бу аср

“техника асри” деб тан олинди. Албатта, бундай тараққиёт бизнинг мамлакатимизни, шу жумладан таълим тизимимизни ҳам четлаб ўтмайди. Дарсларда фойдаланиш учун ўқув-лаборатория жиҳозлари, радиотехника, лингафон, эпидоскоп, диоскоп, кино аппаратлар ва бошқа кўплаб техник воситалар, ҳатто мусиқали доскалар билан таъминланган ўқув даргоҳлари мавжуд эди.

Инсон шахсий ҳаётида мусиқанинг ҳам ўзига хос муҳим ўрни бор. У инсонларни эзгуликка, меҳр-оқибатга даъват этувчи, таъбир жоиз бўлса инсонийликка ундовчи воситадир. Мусиқага сидқи-дилдан ошно кўнгил ҳар доим эзгуликка мойил бўлади. У жаҳолатга қарши қуролдир. Инсон тугулгандан то умирининг сўнги кунларигача шодлик-қайғусида, ҳурсандчилик ва андуҳларида, ҳуллас яхши-юмон кунларида у билан ҳамнафас ва ҳамдарддир. Инсон туғилгандаёқ она алласи билан у инсон қалбидан жой олади. Меҳнат жараёнида, тўй-ҳашам ва бошқа маросимларда у инсонга кўтаринки қайфият, руҳига ором бағишлайди.

Бундан ташқари мусиқа тарбия воситаси бўлиб, аввало у инсонларни нафосат, гўзалликни ҳис қилишга ўргатади. Шунинг учун мусиқа эстетик тарбия тури ҳисобланади. Эстетик тарбия эса шахснинг баркамол ривожланиши учун зарурий шартларидан биридир.

Шунингдек, мусиқа ахлоқий тарбия билан ҳам бевосита мустаҳкам боғлиқ бўлиб, ахлоқ-одоб эзгуликнинг кўринишлари ҳисобланади ва мусиқа инсонни эзгуликка чорлаш билан бирга ахлоқ-одобга ҳам чорлайди.

Байт:

Эй ўғил ҳаддингда тур
Отанг сени сотганда ҳам
Меҳрибон, мушфиқ онангинг
Сўзлари ботганда ҳам

Чунки яхши қўшиқ инсон қалбидан тезда жой олади ва инсон уни беихтиёр кўнглида такрорлайди, ёки ҳиргойи қилади. Шунда у сўзлар маъносини чақа бошлайди, яъни фикрлайди. Шу орқали у эзгулик сари қадам ташлайди. Инсонларни ахлоқ-одобга чақирувчи, насиҳатомуз қўшиқлар барча халқлар, барча миллатлар мусиқа маданиятида мавжуддир.

Мусиқанинг инсон ҳаётидаги ўрни тўғрисида жуда кўп ва хўп гапириш мумкин. У жинс танламайди, ирқ танламайди, ёш танламайди. Яхши мусиқа, яхши қўшиқ, яхши рақс, яхши драматик асарни ҳар қандай ёшдаги, жинсдаги, ёки ирқдаги киши берилиб тинглайди ва томоша қилади.

Шунингдек, мусиқанинг жамият ижтимоий ҳаётдан роли ҳам беқиёс каттадир. У жамият миқёсидаги байрам тадбирлари, сиёсий ва ижтимоий тадбирлар ҳамда спорт тадбирлари ўтказишда ўзининг муҳим ҳиссасини

қўшади. Инсонларни жамиятнинг чақириқларига жавоб беришга даъват этади (А.Александровнинг “Священная война” кўшиғи II жаҳон уруши даврида ҳар бир фуқаро қалбини ларзага солган ва фашист босқинчиларига қарши курашга даъват этган эди).

Бундан ташқари мусиқа инсонларни жамият ижтимоий ахлоқ нормаларига риоя қилишга чақиради. Жамият ахлоқ нормалари ичида киши-кишига дўст, ўртоқ ва биродар бўлиши лозим. Мусиқа эса аввало инсонлар ўртасидаги, қолаверса элатлар, миллатлар ўртасида дўстлик ва биродарликка чорлайди. Бунга ҳаётдан жуда кўп мисоллар келтиришимиз мумкин. Бу ишда асосий ролни давлат радио ва телевиденияси, қолаверса ўтказилаётган ижтимоий-сиёсий ва мусиқий тадбирлар театр ва кино санъати ўйнайди.

Шуни айтиш керакки, яратилаётган мусиқий асарлар ва оммалашиб кетган куй-қўшиқлар характери кўпроқ халқнинг турмуш тарзига боғлиқдир, яъни халқнинг турмуш - тарзи қанчалик фаровон бўлса кўпроқ шўх ва ўйноқи куй-қўшиқлар оммалаша боради. Аксинча халқнинг турмуши қанчалик қашшоқ бўлса кўпроқ вазмин, мунгли куй-қўшиқлар оммалаша боради. Бунга халқимиз тарихи давомида яратилган макомлар, мумтоз куй-қўшиқларимиз мисол бўла олади. Демак, у маълум маънода халқ ҳаётини ҳам ифодалайди. Бошига ташвиш тушган инсон шўх - шодон куй-қўшиқларни тинглашни хохламай қолади. Биз мана шу техник жихозларни сақлаб қолган ҳолда XXI - асрга қадам қўйдик. Эндиликда ўқув даргоҳлари компьютер техникаси билан таъминланмоқда. Илғор ўқув даргоҳлари компьютер орқали тўғридан - тўғри интернет, Зиёнет каби ахборот тармоқларига уланган ва керакли маълумотларни хоҳлаган пайтда олиш имкониятига эга. Бу эса таълим самарадорлигини оширишнинг муҳим омили ҳисобланади. Бундай электрон воситалар мусиқий таълимга ҳам ўз ижобий таъсирини кўрсатиб, унинг самарасини оширишга, ёш авлод мусиқий дунёқарашларининг ҳар томонлама ривожланишига сабаб бўлмоқда.

Мусиқий фанларни ўқитиш ҳам бошқа фанлар қатори илғор педагогик технологияларга, дарс ўтишнинг ноанъанавий услублари, ахборот технологияларидан фойдаланишга асосланмоқда.

Педагогик технология - муайян лойиха асосида ташкил этиладиган, аниқ мақсадга йўналтирилган ҳамда ушбу мақсаднинг натижаларини кафолатловчи педагогик фаолиятнинг мазмуни бўлиб, унинг асосий муаммоси шахсни ривожлантириш орқали таълим мақсадига эришишдан иборатдир.

Педагогик жараёни лойихалаш эса қуйидаги саккиз босқичда амалга оширилади:

1. Мавзуга доир материал тўплаш.

2. Таълим мақсади ва вазифаларини белгилаш.
3. Таълим мазмунини ишлаб чиқиш.
4. Таълим шакли, метод ва воситаларини танлаш.
5. Мавзунини ўрганиш учун етарли бўлган вақтни аниқлаш.
6. Машқлар тизимини ишлаб чиқиш.
7. Назорат саволлари ва тест вариантлари ишлаб чиқиш.
8. Лойихани ўқув жараёнига тадбиқ этиш.

Жараённи мана шу тарзда лойихалаштириш педагогик фаолиятнинг муҳим кўринишларидан биридир. Педагогик жараён лойихаси эса таълим жараёнини технологиялаштиришда ўз аксини топади. Таълим жараёни эса қуйидагича технологиялаштирилади:

1. Педагогик жараённи лойихалаштириш
2. Ўқувчилар фаолиятини ташхислаш
3. Педагогик жараённи ташкил этиш, яъни лойихани амалда қўллаш
4. Педагогик жараённинг самарасини таъминлаш
5. Ўқувчилар фаолиятини наорат қилиш

Бу ишда ўқитувчининг вазифаси ўқув мақсадига мувофиқ ўқувчининг ички интилиши, рағбатини ривожлантиришда муҳим аҳамият касб этади.

Фойдаланилган адабиётлар руйхати

1. И.А.Каримов. Бунёдкорлик йўлидан. –Т.: “Ўзбекистон” нашриёти. 1996-йил.
2. И.А.Каримов. Юксак маънавият-енгилмас куч. –Т.: “Маънавият” нашриёти. 2008-йил.
3. Mirziyoyev Sh.M. Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. T: O'zbekiston. 2016.
4. Mirziyoyev Sh. M. Buyuk kelajagimizni mard va oliyjanob halqimiz bilan birga quramiz. T: O'zbekiston. 2017.
5. Mirziyoyev Ah. M. Milliy taraqqiyot yo'limizni qattiyat bilan davom ettirib yangi bosqichga ko'taramiz. T: O'zbekiston. 2017.
6. Ў.Қ.Толипов, М.Усмонбоева. Педагогика технологияларнинг тадбиқий асослари. –Т.: “Фан” нашриёти. 2006-йил.
7. В.Н.Максимова. Междпредметные связи в процессе обучения. –М.: “Просвещение”. 1988-год.
8. С.Х.Йўлдошева. Ўзбекистонда мусиқа тарбияси ва таълимнинг ривожланиши. –Т.: “Ўқитувчи” нашриёти. 1985-йил.
9. Т.Е.Соломонова. Ўзбек мусиқаси тарихи. –Т.: “Ўқитувчи” нашриёти. 1981-йил.

